

Віктор Малахов, Тетяна Чайка

«ШКОДА, ЩО ВАС НЕ БУЛО З НАМИ...»¹

Є в континуумі нашого життя благословенні топоси, місця, в яких до тебе не те що повертається молодість – ти, хай би які були твої ступені й літа, заодно з найзеленішими початківцями твого ремесла просто пірнаєш в її невимовну свіжість, вдихаєш на повні груди п'яний простір її мрій, її запаморочливих сподівань – оту легку й прозору кримську весну, гостру морську прохолоду, розкіш дружнього спілкування...

Аби якось позначити свій коротенький нарис, ми скористалися ностальгійною назвою відомого оповідання Василя Аксьонова, бо на серці в нас відчуття справді-таки ностальгійне. Та й дуже б хотілося поділитися з нинішнім читачем отією світлою миттєвістю, про яку досі згадуємо радше зі втіхою, аніж зі зрозумілою тугою... Поділитися – чим? На жаль, там, де ми мешкаємо сьогодні, у нас під рукою немає жодних нотаток, світлин, нічого, що допомогло б відродити пам'ять про конкретний перебіг справ на Алуштинських філософських школах кінця 80-х – початку 90-х років (далі – Школи), де ми мали честь і задоволення бути присутніми, – те, хто про що і як вів мову у своїх лекціях, які точилися суперечки тощо. Залишилися в пам'яті – і, гадаємо, уже назавжди – радісна свіжість тієї весни, її тендітні барви, чари вільного спілкування, що не знає ні меж, ані часу... Залишилося враження від людей, учасників Шкіл, а передусім від самої події – єдиної, на нашу нинішню згадку, у трьох своїх часових утіленнях – бо ж побували ми лише на трьох таких Школах. Тож предмет нашої оповіді – пам'ять про оте давнє враження. *Пам'ять про враження*. Утім, і вона – зважимося наполягати – має свою філософську вартість. Шкода все ж таки, що не було вас тоді з нами. Хоча...

Уявіть собі осяяну срібним квітневим сонцем курортну набережну, широченну, поки що вільну від засмаглого натовпу, що за якийсь місяць заповнить її вщерть, а на ній, урочисто-порожній, вкинутій у звабливий краєвид, – гомінку юрбу спраглих

© В. Малахов, Т. Чайка, 2023

¹ Переглядаючи перед видруком свій нарис, написаний три роки тому, ми уявили собі обличчя людей, наших співвітчизників, яким трапиться нині гортати ці сторінки – десь у проміжку між ворожими «прильотами»... Далєбі, як же змінився за цей коротенький час світ, якими непоправно іншими стали налаштування людських стосунків! Наче на іншій планеті живемо... Війна...

Утім, планета все ж лишилася в нас та сама – на ймення Земля. І пам'яті про колишню філософську спільноту, до якої всі ми належали, про її світлі миттєвості, її пошуки й сподівання ми не зрікаємося. Бог, як мовиться, зберігає все.

*Віктор Малахов, Тетяна Чайка,
червень 2023 р.*

за зустріччю людей, молодих і літніх, поєднаних спільним рідкісним фахом, а ще кримською весною, легкою і прозорою, і миттєвою свободою бути разом у цьому чудовому місці...

Ось посеред квітника дівчат щаслива людина – загальний улюбленець москвич Валентин Толстих. Неквапливо, без жодного сумніву щодо свого перебування в центрі уваги, роз'яснює ключові моменти своєї блискучої лекції. А поруч – хоча ніби й сам по собі – його давній колега і приятель Вадим Межуєв. «От мене дівчата не люблять», – сумовито і дуже серйозно повідомляє він...

Ось у супроводі Анатолія Тихолаза звільна простує Вілен Сергійович Горський, вітаючи світ навкруги м'якою делікатною посмішкою. Цілком реальний, дарма що невидимий світові могилянський бонет облягає мудрі скроні Учителя. Й чи оминє око двох незабутніх посланців Грузії – Ніко Чавчавадзе й Мераба Мамардашвілі! Хто був на «Алушті» 1987 року, запевне пам'ятає цю нерозлучну парочку – шляхетного Ніко Зурабовича, що наче випромінював навколо себе ауру людяності, духовної щедрості й доброти, а поруч із ним, незмінно поруч із ним – гордовито-самотнього Мераба з його вибуховою вдачею. (Саме Чавчавадзе 1980 року, коли Мамардашвілі стало зовсім скрутно в Москві, допоміг йому облаштуватися в Тбілісі, прийняв на роботу в тбіліський Інститут філософії, директором якого тоді був...). Обидва філософи мало не рука в руку блукають алеями алуштинського парку, стиха розмовляють про щось своє, глибоке – про що саме? Які книжечки (а була у них така звичка) носили вони повсякчас із собою? Які враження навіювала на них ота весняна зустріч у тихому курортному містечку? Хто нам тепер про це розповідь?

Утім, безперечним володарем думок був на тій школі, звісно, Мераб Мамардашвілі (філософа здавна повелося називати саме так, трохи урочисто, *Мераб*, а не просто Мераб Костянтинович, і його це, здається, не дратувало). Ось він уже в оточенні молоді – юні еменеси з аспірантами змовницьки юрмляться навколо нього, і для когось із них миттєвості цього спілкування стануть дороговказом на все життя...

Пригадується бесіда з Мерабом Костянтиновичем на тодішній школі. Саме бесіда, не лекція. З'явившись перед слухачами, Мамардашвілі без будь-яких вступів запропонував аудиторії ставити йому питання. З-поміж думок, висловлених ним у тій розмові, зринає в пам'яті така: попри всю строкатість окремих напрямків і шкіл, у глибинній своїй основі західна філософська думка ХХ ст. являє собою єдиний інтелектуальний ландшафт; важливо цей ландшафт враховувати, ніколи не втрачати його з поля зору, хай би які конкретні персоналії чи проблеми поставали перед нами... Ще запам'яталися зауваження Мамардашвілі стосовно прослуханих лекцій, причому не самі по собі, а власне стиль отих його зауважень, завжди несподіваних, незрідка ядучих, сповнених сарказму. Щось про добротворення в Афгані, про філософські борделі для пролетаріату...

А от дещо з філософських сентенцій Ніко Чавчавадзе. Є, мовив він у своїй лекції, два різновиди незвичайних речей. Про одні можна сказати: доки їх не побачиш – не повіриш, а про інші – доки не повіриш, не побачиш. Ще чимало гідного уваги й подиву почули ми від нього тоді... Зосталася в пам'яті його характерна інтонація: коли Ніко Зурабович щось *take* розповідав, він, здавалося, ніби тихенько радів зі сказаного, наче воно зігрівало його душу. І ще назавжди залишився з нами, став нашим власним надбанням дивовижний тост, що його він виголосив на якихось із тодішніх посиденьок: «Друзі, подякуймо долі за те, що нікого з нас вона не зробила сволотою!».

Але до гурту, до гурту! Ось після бурхливих дебатів вийшли в парк подихати повітрям Євген Головаха і Наталія Паніна – так приємно перекинутися слівцем зі щасливим подружжям! У мимовільній задумі, трохи осторонь від усіх споглядає навколишнє життя великий соціолог чи то пак перший сексолог на радянсько-пострадянському просторі – іронічний і меланхолійний Ігор Семенович Кон. Власні його лекції на школі супроводжувалися, як то кажуть, аншлагом, проте на всіх інших «шкільних» заходах подибати його було неможливо. Свою регулярну відсутність він пояснював просто й дохідливо: «Розумієте, підеш на лекцію до Ікса – Ігрек образиться, чому, мовляв, не до нього, підеш до Ігрека – Зетові не догодиш. Ні, піду вже я краще на пляж». Утім, на захист професора маємо сказати, що той, кому він був конче потрібен, завжди міг зрештою його відшукати – на пляжі. Чи не зустріне його в отих саме місцях, під прибережним муром Вілен Сергійович Горський, котрому якраз спала на думку блискуча ідея провести на морському пісочку виїзне засідання школи з пекучих проблем історико-філософської науки? Навколишні роззяви чудуються, а «школярам» витівка до вподоби – коли ще потрапиш на такий вчений диспут під плескіт чорноморської хвилі...

Є люди, присутність яких у будь-якому товаристві відчувається одразу і, наче той сонячний промінь, усьому навкруги надає особливого колориту. Окрім Вілена Сергійовича, що володів незрівнянним даром прикрасити будь-яку компанію, саме такою запам'яталася нам в Алушті наша подруга, знаний соціолог Іра Бекешкіна. Її дзвінкий голос, її посмішка невіддільні для нас від усієї атмосфери тодішніх зустрічей. І ще вразила нас здатність Ірини тримати удар. Пам'ятаємо, як одразу після несподіваного й несправедливого «розносу» її лекції з боку одного з вельмишановних метрів ми утрюх мандрували алуштинськими схилами, а настрої у неї був, здавалося, легкий і радісний, як завжди, під старт квітневому сонцю, приємним курортним клопотам, мальовничій доріжці, що вела до заповітної альтанки над морем...

Нас приймало у свої гостинні долоні стародавнє південне місто зі своїми легендами й бувальщинами, своєю фортецею та церквами, вулицями, затишними садами, шипшиною з гори Демерджі. Від пансіонату, місця нашого помешкання, через парк, до просторої набережної зі славнозвісною аркою й далі, його всіяли купки філософуючих суб'єктів. Усіх оповивала загальна атмосфера закоханості – одне в одного, у друзів, у філософію, у весняний Крим. Усіх – ну, принаймні більшість із нас – переймало почуття, що найкраще – попереду. Ми жадібно поглинали неймовірні новини тих днів, запоем читали щойно видані шедеври дисидентської літератури, дух свободи віяв над нами. Діти агонізуючої країни, ми зібралися в товариське коло з вірою в майбутнє, вірою в те, що попереду ще багато таких зустрічей, вільних спіткань, в яких справді народжується істина. Для багатьох «Алушта», поза сумнівом, виявилась справжньою школою фахового спілкування, моментом істини, коли стає зрозуміло, чії думки чого варті і як торувати свій філософський шлях надалі. Ах, як очікували ми на лекції Мирослава Поповича, Вадима Межуєва, Еріка Соловійова, Ніко Чавчавадзе, як багато сподівалися отримати від них! Кожна з таких лекцій ставала подією, і спільне переживання цих філософських подій щонайперше поєднувало нас.

Весняний повіз з моря і дух філософської свободи навіювали нам певність у власних силах, від своїх вчителів ми чекали мудрих слів про філософію, політику, про життя. Чекали – і дочекалися. І ось бачите – забули ті слова назавжди... Ах, чому отих алуштинських записів більше немає в нас під рукою!

Якось, коли знову можна буде вільно спілкуватися, забувши про маски і соціальну дистанцію, коли поменшає криги в людських стосунках, один із уроків тих давніх Шкіл міг би, здається, стати в особливій пригоді. Урок цей такий: не все, далеко не все в житті філософської спільноти можна відтворити в режимі онлайн, не все ділиться без остачі на прочитані лекції і проведені семінари. Власне незамінне значення має і безпосередній плин життя, і розкіш вільного спілкування – усі оті прогулянки біля моря, пристрасні суперечки, розважливі бесіди, спільні походи до басейну, посиденьки, жарти, розваги. Усі ці милі зайвини зрештою роблять нас самотньою людською спільнотою. І лишаються в пам'яті, доки ми живі.

...Ось стоїмо біля парапету над спустілим пляжем і вдивляємося в прохолодну блакить – учні й учителі, хлопці й дівчата, іронічні метри і юні обдарування з філософським пломенем в очах. Лізти в море не час: незабаром початок лекції.

Шкода, шкода, що вас не було тоді з нами.

Одержано /Received 11.12.2020

Viktor Malakhov, Tetiana Chaika

“It's a pity that you were not with us...”

Reflections about authors' participation in Alushta Schools of Young Philosophers.

Віктор Малахов, Тетяна Чайка

«Шкода, що вас не було з нами...»

Рефлексії про участь авторів у Алуштинських школах молодих філософів.

Viktor Malakhov, Doctor of Sciences in Philosophy, former Chief Researcher at the H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine, Kyiv (until 2015), now retired and residing in Nahariya, Israel.

Віктор Малахов, д. філос. н., до 2015 р. головний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України (Нагарія, Ізраїль).

e-mail: tavi_mail@ukr.net

Tetiana Chaika, Ph.D. in Philosophy, former Researcher at the H. S. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine, Kyiv (until 2015), now retired and residing in Nahariya, Israel.

Тетяна Чайка, к. філос. н., до 2015 р. науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. Сковороди Національної академії наук України (Нагарія, Ізраїль).

e-mail: sententiae2000@gmail.com
